

הרב אהרן פרידמן, ר"מ בישיבה

דמותו של שר צבא ה'

ראשי פרקים:

א. פתיחה

ב. יהושע ושר צבא ה'

ג. 'וחרבו שלופה בידו' - שלוש פעמים

ד. מיכאל השר הגדול

ה. שמעון הצדיק

ו. 'עתה באתי'

ז. מלאכו של בלעם

ח. המלאך שבגורן

ט. סיכום

א. פתיחה

דבר פשוט הוא, שבכל מלחמותיהם של ישראל אין הם נלחמים לבדם. הקב"ה מעורב במלחמותיהם והניצחון שייך לו ולו בלבד. כשם שישנו צבא ישראל למטה, כך יש גם צבא מלאכים למעלה. בדרך כלל אין כח בעין אדם לראות את צבא המלאכים, אולם כפרט המלמד על הכלל כולו, אנו מוצאים את צבא המלאכים מתגלה לעיני נערו של אלישע במצור הארמי על דותן (מלכים ב' ו, טו-יז). ועיין במפרשים שם):

וַיִּשְׁכַּח מִשְׁרֵת אִישׁ הָאֱלֹהִים לָקוּם וַיֵּצֵא וַהֲנִה חֵיל סוֹבֵב אֶת הָעֵיר וְסוּסֵי וַרְכָב וַיֹּאמְרוּ נַעֲרוֹ אֵלָיו אָהָה אֲדֹנָי אֵיכָה נַעֲשָׂה. וַיֹּאמְרוּ אֵל תִּירָא פִּי רַבִּים אַשְׁרֵי אֲתַנְּנוּ מֵאַשְׁרֵי אוֹתָם. וַיִּתְּפֹלֵל אֱלִישָׁע וַיֹּאמֶר ה' פָּקַח נָא אֶת עֵינָיו וַיִּרְאֶה

וַיִּפְקַח ה' אֶת עֵינָיו הַנֶּעֱצָר וַיֵּרָא וְהִנֵּה הָהָר מְלֵא סוּסִים וְרֹכֵב אֲשֶׁר סָבִיבָת אֲלֵיָשָׁע.

וכשם שיש צבא בעליונים כך יש שם גם שר צבא, הנקרא: "שר צבא ה'". במאמרנו זה נתמקד בדמותו של שר צבא ה', בהופעותיו בעולם הזה ובלקח שעלינו ללמוד מאותם מפגשים ספורים שאירעו בין שר צבא ה' לבין בני האדם.

ב. יהושע ושר צבא ה'

המפגש הידוע ביותר של אדם עם שר צבא ה', אירע ביריחו בשעה שיהושע בן נון וישראל צרו על העיר והתכוננו למלחמתם הראשונה בארץ ישראל. וכך מתאר הכתוב את אותה פגישה מיוחדת (יהושע ה, יג-טו):

וַיְהִי בַּהַיּוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשְׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְגִגְדוֹ וְחָרְבוֹ שְׁלּוּפָה בְּיָדוֹ, וַיִּלֶּךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר: לֹא הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ? וַיֹּאמֶר: לֹא, כִּי אֲנִי שָׂר צָבָא ה' עִתָּהּ, בָּאתִי, וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פְּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה, וַיֹּאמֶר לּוֹ: מָה אֲדֹנָי מְדַבֵּר אֵל עַבְדּוֹ? וַיֹּאמֶר שָׂר צָבָא ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ: שֶׁל נַעֲלָךְ מֵעַל רַגְלֶךָ כִּי הִמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא, וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן.

בתחילת המפגש, יהושע רואה את החרב השלופה ביד המלאך ואינו מבין האם המלאך בא לעזרת ישראל, או חלילה כנגדם. תשובתו של שר צבא ה' סתומה ואינה מובנת: "וַיֹּאמֶר: לֹא, כִּי אֲנִי שָׂר צָבָא ה', עִתָּהּ בָּאתִי".

רבותינו (עירובין סג ע"ב, מגילה ג ע"א, סנהדרין מד ע"א) שמו בפיו של שר צבא ה' טענה שאינה מופיעה במקרא:

אמר לו [שר צבא ה' ליהושע]: אמש בטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו בטלתם תלמוד תורה! אמר לו [יהושע]: על איזה מהן באת? אמר לו: עתה באתי [על של עכשיו כלומר על ביטול תורה ששייך גם בלילה].

דברי רבותינו נראים בהשקפה ראשונה תמוהים. מהיכן ניתן ללמוד על דו-שיח, שבפשוטו של מקרא לא התקיים כלל ועיקר! גם הציווי להוריד את נעליו בשל קדושת המקום, שהוא לכאורה האמירה היחידה שאמר שר צבא ה', אינה מובנת

- מה טעם יש לחליצת נעליו של יהושע באמצע המצור על יריחו, ולשם מה נשלח שר צבא ה' אל יהושע?

ג. 'וחרבו שלופה בידו' - שלוש פעמים

מלבד אצל יהושע, אנו מוצאים במקרא שתי פעמים נוספות בהן נאמר על מלאך כי 'חרבו שלופה בידו'. מסתבר כי ביטוי המופיע שלוש פעמים בלבד בכל המקרא ותמיד ביחס למלאך, מלמד כי ישנו קשר הדוק בין שלושת המקרים.

שתי ההופעות הנוספות הן:

א. במפגש בין המלאך לבלעם ההולך לקלל את ישראל, שם נאמר (במדבר כב, לא-לב):

וַיִּגַּל ה' אֶת עֵינָיו בְּלֶעָם וַיֵּרָא אֶת מְלָאכָה ה' נֹצֵב בַּדֶּרֶךְ וְחָרְבוֹ שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ, וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְאַפְּיוֹ. וַיֹּאמֶר אֵלָיו מְלָאכָה ה': עַל מָה הִפִּיתָ אֶת אֲתֹנֶךָ זֶה שְׁלוֹשׁ רְגָלִים, הִנֵּה אֲנֹכִי יֹצֵאתִי לְשׁוֹטוֹן כִּי יִרְט הַדֶּרֶךְ לְנִגְדִי.

ב. בגורן ארונה היבوسی בשעה שהמגפה (שבאה בעקבות מניינם של ישראל על ידי דוד) נעצרה מעל ישראל, התגלה המלאך לדוד המלך. כמבואר בדברי הימים א' (כא, טו-יח):

וַיִּשְׁלַח הָאֱלֹהִים מְלָאכָה לִירוּשָׁלַם לְהִשְׁחִיתָהּ, וַכֵּה שְׁחִיתָהּ רָאָה ה' וַיִּנְחָם עַל הָרָעָה, וַיֹּאמֶר לְמְלָאכָה הַמְשִׁיחִית: רַב עֲתָתָה, הֲרַף יָדְךָ, וּמְלָאכָה ה' עֹמֵד עִם גֵּרֹן אֲרָנָן הַיְבוּסִי. וַיִּשָּׂא דָוִד אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת מְלָאכָה ה' עֹמֵד בֵּין הָאֲרָץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וְחָרְבוֹ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַם, וַיִּפֹּל דָוִד וַהֲזַקְנִים מְכֻסִּים בַּשָּׂקִים עַל פְּנֵיהֶם. וַיֹּאמֶר דָוִד אֶל הָאֱלֹהִים: הֲלֹא אֲנִי אֲמַרְתִּי לְמַנּוֹת בָּעָם וְאֲנִי הוּא אֲשֶׁר חִטָּאתִי וְהָרַע הִרְעוֹתִי, וְאֵלֶּה הַצֹּאֵן מִה עָשׂוֹ, ה' אֱלֹהֵי תְהִי נָא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי וּבְעַמֶּךָ לֹא לְמַגֵּפָה. וּמְלָאכָה ה' אָמַר אֶל גֹּד לְאֹמֶר לְדָוִד כִּי יַעֲלֶה דָוִד לְהִקְדִּים מִזְבַּח לַה' בְּגֵרֹן אֲרָנָן הַיְבוּסִי.

הדמיון בין שלושת המקרים אינו מתמצה רק בעובדה שמלאך ה' מופיע כשחרבו שלופה בידו. בשלושת המקרים, האדם הפוגש את המלאך נופל על פניו או

משתחוהו אפיים ארצה, ובשלושתם המלאך נוזף באדם איתו הוא נפגש. דמיון מיוחד יש בין המקרה של יהושע למקרהו של דוד: בשניהם הופך מקום המפגש עם המלאך למקום קדוש.

בשלב זה נסתפק רק בהנחה כי ישנו קשר הדוק בין שלושת המקרים, ושמה בשלושתם מדובר באותו המלאך. בהמשך דברינו נשתדל בעזרת ה' להוכיח את טענתנו וללמוד מכך משהו על מראהו הנורא של המלאך הוא שר צבא ה'.

ד. מיכאל השר הגדול

המלאך מיכאל מופיע בספר דניאל (י, יח-כא¹) כשָׂרָם של ישראל, וכך נאמר שם:

וַיִּסָּף וַיִּגַע בִּי כַּמְרָאָה אָדָם וַיַּחֲזִקֵנִי. וַיֹּאמֶר: אֵל תִּירָא אִישׁ חַמְדוֹת, שְׁלוֹם לָךְ, חֲזַק וְחַזֵּק, וּבְדַבְרוֹ עִמִּי הַתְּחַזְּקֵתִי וְאִמְרָה: יְדַבֵּר אֲדֹנָי כִּי חֲזַקְתָּנִי. וַיֹּאמֶר: הֲיִדְעַתָּ לָמָּה בָאתִי אֵלֶיךָ? וְעַתָּה אָשׁוּב לְהִלָּחֵם עִם שׂוֹר פָּרָס וְאֲנִי יוֹצֵא וְהִנֵּה שׂוֹר יוֹן בָּא. אֲבָל אֶגִּיד לְךָ אֵת הַרְשׁוּם בְּכֶתֶב אֱמֶת וְאִין אֶחָד מִתְּחַזֵּק עִמִּי עַל אֲלֵה כִּי אִם מִיכָאֵל שְׂרָכָם.

מדברי חכמים למדנו כי המלאך מיכאל משמש ככהן הגדול בעולם העליון. כך שנינו בחגיגה (יב ע"ב)²:

זבול - שבו ירושלים ובית המקדש, ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן, שנאמר "בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים".

עוד דרשו חכמים במסכת מנחות (קי ע"א):

"לעולם זאת על ישראל"³ - אמר רב גידל אמר רב: זה מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן.

¹ מיכאל מופיע שם גם בפסוק יג, ועוד בפרק יב, א.

² בסוגיה העוסקת בשבעת הרקיעים ובמה שיש בהם.

³ הדרשה נאמרה ביחס לדברי שלמה בדברי הימים ב' (ב, ג):

הִנֵּה אֲנִי בּוֹנֵה בַּיִת לְשֵׁם ה' אֱלֹהֵי הַהֶקְדֵּשׁ לֹוּ לְהִקְטִיר לְפָנָיו קִטְרֹת סַמִּים וּמַעֲרֹכֶת תַּמִּיד וְעֵלוֹת לַבֶּקֶר וְלַעֲרֹב לְשִׁבְתוֹת וְלַחֲדָשִׁים וְלַמוֹעֲדֵי ה' אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם זֹאת עַל יְשָׂרָאֵל.

ובזוהר הקדוש במקומות רבים אנו מוצאים שמיכאל נקרא 'מיכאל כהנא רבא'⁴. מעבר לתפקידו ככהן גדול, אנו מוצאים את מיכאל משמש גם כשר צבא ה'. וכך נאמר במדרש אגדה לספר שמות⁵:

"הנה אנכי שולח מלאך". רבנן אמרי זה מיכאל, והוא שבא בימי יהושע, שנאמר "אני שר צבא ה' עתה באתי" (יהושע ה, יד), וכתוב "כי אם מיכאל שרכם" (דניאל י, כא). והוא שעתיד לבוא בימי המשיח, שנאמר "בעת ההוא יעמוד מיכאל השר הגדול" (שם יב, א).

בדרך זו הלך גם רש"י בפירושו ליהושע, על המפגש בין יהושע לשר צבא ה':

שר צבא ה' - ישראל שהוא צבא לה', ומיכאל היה שנאמר "ומיכאל שרכם".

מכלל הדברים אנו למדים שהמלאך מיכאל משמש בשני תפקידים: כהן גדול ושר הצבא.

בהשקפה ראשונה נראים שני התפקידים שונים באופיים לחלוטין, אולם התבוננות נוספת תלמד כי ישנו קשר מהותי בין שניהם.

ניתן אפוא לשער כי שר צבא ה', הוא מיכאל, התגלה לעיני בני האדם כשהוא לבוש בבגדי הכהן הגדול.

דרשה זו באה לתת מענה לשאלה הכיכד יתקיים הפסוק 'לעולם זאת על ישראל' בשעה שהמקדש יחרב.

⁴ עיין בספרו המקיף של רבי ראובן מרגליות 'מלאכי עליון' (הוצאת מוסד הרב קוק, עמודים קיד-קטו ובהערות שם), הרחבה רבה בענין כהונתו של מיכאל.

⁵ מדרש אגדה [בובר] שמות כג, אות כ. מדרש זה כלשונו מופיע גם במדרש לקח טוב לשמות ובעוד מדרשים רבים וכן אצל גדולי המפרשים (להרחבה עיין תורה שלמה לשמות פרק כג, אות רצז ובהערות שם).

ה. שמעון הצדיק

חיזוק משמעותי לדברינו, ששר צבא ה' ההולך לפני הצבאות המנצחים במלחמה דומה במראהו לכהן גדול, ניתן למצוא במסכת יומא (סט ע"א), בברייתא המספרת על מעשה שהיה בימי אלכסנדר מוקדון:

בעשרים וחמשה [בטבת] יום הר גרזים, דלא למספד. יום שבקשו כותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מוקדון להחריבו ונתנו להם. באו והודיעו את שמעון הצדיק. מה עשה? לבש בגדי כהונה, ונתעטף בבגדי כהונה, ומיקירי ישראל עמו, ואבוקות של אור בידיהן, וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר אמר להם: מי הללו? אמרו לו: יהודים שמרדו בך. כיון שהגיע לאנטיפטרוס זרחה חמה, ופגעו זה בזה. כיון שראה לשמעון הצדיק, ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו. אמרו לו: מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה?! אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי. אמר להם: למה באתם? אמרו: אפשר בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעוך גויים להחריבו?! אמר להם: מי הללו? אמרו לו: כותיים הללו שעומדים לפניך. אמר להם: הרי הם מסורים בידיכם.

הצלחותיו של אלכסנדר לא באו לו מכוחו ומעוצם ידו, הקב"ה הוא שניצח לפניו. אלכסנדר מוקדון עצמו היה מודע לכך וככל הנראה זכה לראות מדי פעם את שר צבא ה' הלבוש בבגדי כהן גדול. בשעה שפגש אלכסנדר את שמעון הצדיק נדמתה לו דמותו כדמות שר צבא ה'⁶.

⁶ אפשר גם ששר צבא ה', המשמש ככהן גדול למעלה, מתגלה בדמות הכהן הגדול שלמטה. אם צודקים אנו בהשערותנו אזי פניו של שמעון הצדיק הם שנראו לו לאלכסנדר בחזונו.

ו. 'עתה באתי'

נפנה עתה לביאורה של פרשת יהושע ושר צבא ה'. ניתן אולי להציע, כי המראה הנבואי⁷ שראה יהושע, היה מלאך הלבוש בבגדי כהן גדול וחרבו שלופה בידו.

יהושע הבין, כי לחרב המאיימת יש שני פנים: האחד מכוון כלפי אויבי ישראל והשני מכוון חלילה כנגדו וכנגד לוחמיו. יהושע היה מודע היטב גם לעובדה כי מלאכי מרום אמורים מטבעם לסייע לישראל, ומשום כך תמה מדוע החרב מופנית לכיוונו.

הפיתרון לתמיהתו של יהושע טמון היה במראהו של המלאך. ראיית מלאך הלבוש בבגדי כהן גדול לאו מילתא זוטרתא היא, ויהושע הבין כי ישנו קשר בין תפקידו של המלאך ככהן גדול לבין החרב השלופה בידו.

יהושע העלה בדעתו שתי אפשרויות, הקשורות שתיהן לתפקידו של הכהן הגדול: הקרבת הקרבנות ותלמוד תורה.⁸

רבותינו, שירדו לסופו של המראה הנבואי, ניסחו זאת כדו-שיח בין יהושע למלאך:

אמר לו: אמש בטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו בטלתם תלמוד תורה!

וההכרעה הברורה בדבריו של המלאך:

אמר לו: על איזה מהן באת? אמר לו: עתה באתי.

כוחו של שר צבא ה' לסייע לישראל, תלוי אפוא במסירותם של הלוחמים לדבר ה' ובעיסוק המתמיד בתורתו.

⁷ כשיטת הרמב"ם (מו"נ ב, מא) שמלאכים מתגלים בעולם הזה רק במראה הנבואה.
⁸ תפקידם של הכהנים כמלמדי תורה בעם ישראל מופיע במקומות רבים. בתורה נאמר עליהם: "יורו משפטין ליעקב ותורתך לישראל" (דברים לג, י), ואצל מלאכי אנו קוראים: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב, ז).

ועדיין לא סיים שר צבא ה' את דבריו ליהושע. מששאל יהושע את המלאך "מָה אֲדַנִּי מְדַבֵּר אֶל עַבְדֹּךָ", חזר המלאך וציווהו להוריד את נעליו: "כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קִדָּשׁ הוּא".

אמירה זו זהה לדברי ה' למשה במעמד הסנה, שם לאחר שנתבקש משה להוריד את נעליו, הודיע לו ה' כי בצאתם ממצרים הם עתידים לעבוד את האלקים על ההר הזה. ייתכן כי זוהי משמעות חליצת הנעליים: משה עמד באותו המקום בו היו ישראל עתידים להקים את המזבח, עליו עתידה לרדת אש ה' המצויה כרגע בסנה.

ייתכן כי שר צבא ה', הוא הכהן הגדול, ייחד ליהושע באותו מעמד את המקום בו יקריבו ישראל קרבנות לאחר שינצחו במלחמת יריחו. זו הסיבה בשלה ציווה עליו המלאך לחלוץ את נעליו. בשורתו של שר צבא ה' היתה אפוא בשורת הנצחון במלחמה.

ז. מלאכו של בלעם

חוזרים אנו אל פרשת בלעם והמלאך שהתגלה אליו בדרכו לקלל את ישראל. מטרת הליכתו של בלעם הוגדרה מלכתחילה על ידי בלק כהכנה למלחמה, ובלעם עצמו פירש את הדברים בשיחתו עם הקב"ה (במדבר כב, י-יא):

וַיֹּאמֶר בְּלַעַם אֶל הָאֱלֹהִים: בָּלַק בֶּן צֹפֵר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלַי. הֲנֵה הָעַם הַיִּצְאָא מִמִּצְרַיִם וַיִּכַּס אֶת עֵינֵי הָאֲרָץ, עֲתָה לָכֵה קָבָה לִי אֹתוֹ אֹיֵל אוֹכַל לְהִלָּחֵם בּוֹ וַיִּגְרֹשׁתִּיו.

משום כך מובן מדוע המלאך הבא להזהיר את בלעם מפני פגיעה בישראל הוא שר צבא ה'. בלעם, שראה את שר צבא ה' לבוש בבגדי הכהן הגדול, סבר כי הקרבת הקרבנות היא שגורמת לחביבותם המיוחדת של ישראל לפני הקב"ה. אולי משום כך, כנסיון ליצירת משקל נגד, ביקש בלעם מבלק להקים מזבחות ולהקריב קרבנות.

משלא צלחה מחשבתו של בלעם לקלל את ישראל, חזר והציע לבלק להחטיא את ישראל בבנות מואב ומדין. חטאם של ישראל גרם למגיפה שנעצרה בסופו של דבר רק על ידי מעשהו של פינחס.

אותו פינחס שעצר את המגפה והפר את עצת בלעם, יצא לאחר מכן בראש צבא ישראל למלחמת הנקמה במדין (במדבר לא, ה-ו):

וַיִּמְסְרוּ מֵאֲלֹפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלְיָהוּ לַמָּטָה שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלְיָהוּ חַלּוּצֵי צָבָא. וַיִּשְׁלַח אֹתָם מִטָּה אֶלְיָהוּ לַמָּטָה לְצָבָא אֹתָם וְאֵת פִּינְחָס בֶּן אֱלִעָזָר הַכֹּהֵן לְצָבָא וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצָרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ.

פינחס יוצא עם כלי הקודש, שמשמעם לפי חלק מהמפרשים הוא בגדי כהונה.⁹ בסופה של אותה מלחמה נפל בלעם בחרבם של ישראל, כלשון הכתוב:

וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן הֲרָגוּ עַל חַלְלֵיהֶם אֵת אֹוֵי וְאֵת רְקָם וְאֵת צוּר וְאֵת חוּר וְאֵת רַבֵּעַ חַמְשֵׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר הֲרָגוּ בְּחָרֶב (שם שם, ח).

בתרגום המיוחס ליונתן אנו מוצאים, כי פינחס הוא שהרג את בלעם בחרבו.¹⁰ אפשר שבכך התגלה רובד נוסף במפגש שבין בלעם לשר צבא ה'. החטאתם של ישראל בבנות מואב ומדין גרמה לו, שדמותו של מלאך ה' אותו ראה בדרכו

⁹ במדרשים רבים מבואר שכלי הקודש היינו הציץ, ובאחרים האורים והתומים, ומסתבר שהיו כל הבגדי כהונה יחד וכך יש בתוספתא סוטה פרק ז': "וכלי הקודש' אלו בגדי כהונה". וכך גם באלשיך ובכתב והקבלה.

¹⁰ לשונו של התרגום:

וְהוּהוּ פִּינְחָס דְּחָמָא בְּלַעַם חַיִּיבָא יְת פִּינְחָס פְּהִנָּא רְדִיף מִן בְּתְרוֹי עֶבֶד מְלֵתָא דְּקוּסְמִין וּפְרַח בְּאֹוֵר שְׁמֵיָא מִן יְד אֵידְפֵר פִּינְחָס שְׁמָא רַבָּא וְקוּדִישָׁא וּפְרַח בְּתְרוֹי וְאֶחָדִיָּה בְּרִישִׁיָּה וְאֶחָדִיָּה שְׁלַף סִיפָא וּבָעָא לְמִקְטְלֵיהּ פְּתַח פּוּמִיָּה בְּמִילֵי תַחְנוּנִין וְאָמַר לְפִינְחָס אֵין תְּקִיִּים יְת נַפְשֵׁי מִשְׁתַּבְּעֵנָא לָךְ דְּכָל יוֹמִין דְּאֶנָּא קָיִים לִית אֶנָּא מְלִטִיט יְת עֵמֶךְ עֵנִי וְאָמַר לִיָּה הֲלָא אֶנָּתְהוּא לָבוּ אַרְמָאָה דְּבַעִיית לְמִישִׁיצֵיָא יְת יַעֲקֹב אָבוּנָן וּנְחַתִּית לְמַצְרֵיָם בְּגִין לְמוֹבְדָא זְרָעָא וּמִן בְּתֵר דְּנַפְקוּ מִמַּצְרֵיָם גְּרִיתָא בְּהוֹן עַמְלֵק רְשִׁיעָא וּכְדוֹן אִיתְגַּרְתָּא אִיתְגַּרְתָּא לְמִילוּט יְתַהוֹן וְכִינוּן דְּחַמִּיתָא דְּלָא אֶהְיִן עוֹבְדֵךְ וְלָא קַבִּיל מִימְרָא דִּי מִינָךְ אֶמְלִיכְת מְלָפָא בִישָׁא יְת בְּלַק לְמוֹקְמָא יְת גְּנִתִיָּה בְּפִרְשֵׁת אוֹרְחַתָּא לְמִטְעִיָּא יְתַהוֹן וּנְפְלוּ בְּגִין פִּן מְנַהוֹן עֲשָׂרִין וְאַרְבַּעָא אֲלָפִין בְּגִין פִּן לִית אֶפְשָׁר תּוּב לְמִקְיִימָא יְת נַפְשֵׁךְ וּמִן יְד שְׁלַף סִיפִיָּה מִן תְּקִיָּא וְקוּטְלִיָּה:

הראשונה, שבה אליו בלבוש בשר ודם בגופו של פינחס¹¹. אותה חרב שנשלפה מתערה בשעה ראשונה על ידי מלאך ה' היא שהכתה את בלעם מתוך ידו של פינחס הכהן הגדול [משוח המלחמה].

ח. המלאך שבגורן

לא נותר לנו אלא לבאר את הפרשה השלישית, והיא התגלות מלאך ה' בגורן ארונה היבوسی כשחרבו שלופה בידו.

חטאו הגדול של דוד באותו הענין היה מנייתם של ישראל (דברי הימים א' כא, א-ז):

וַיַּעֲמֵד שָׁטָן עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּסֶּת אֶת דָּוִד לְמַנּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל יוֹאָב וְאֶל שָׂרֵי הָעָם: לָכוּ סַפְּרוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר שִׁבְעָה וְעַד דָּן וְהִבִּיאוּ אֵלַי וְאֲדַעָה אֶת מִסְפָּרָם. וַיֹּאמֶר יוֹאָב: יוֹסֵף ה' עַל עַמּוֹ כִּהֵם מֵאָה פְּעֻמִּים, הֲלֹא אֲדָנִי הַמֶּלֶךְ פָּלַם לֹאדָנִי לַעֲבָדִים, לָמָּה יִבְקֹשׁ זֹאת אֲדָנִי לָמָּה יִהְיֶה לְאַשְׁמָה לְיִשְׂרָאֵל? וְדָבַר הַמֶּלֶךְ חֲזַק עַל יוֹאָב וַיֵּצֵא יוֹאָב וַיִּתְּנֶהָ בְּכָל יִשְׂרָאֵל וַיָּבֵא יְרוּשָׁלַם. וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת מִסְפַּר מִפְּקֵד הָעָם אֶל דָּוִד, וַיְהִי כָל יִשְׂרָאֵל אֶלֶף אֲלָפִים וּמֵאָה אֶלֶף אִישׁ שְׁלֹף חֶרֶב וַיְהוּדָה אַרְבַּע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ שְׁלֹף חֶרֶב. וְגַי וּבְנֵימֹן לֹא פָקְדוּ בְּתוֹכָם כִּי נִתְעַב דָּבַר הַמֶּלֶךְ אֶת יוֹאָב. וַיֵּרַע בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים עַל הַדָּבָר הַזֶּה וַיָּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל.

מטרת הספירה הייתה ככל הנראה יציאה למלחמה, מלחמה שלא ישרה בעיניו של הקב"ה מסיבות שונות ובראשן עיכוב בנין המקדש¹². מעבר לעצם המלחמה, גם מניית החיילים המובילה להסתמכות על גבורת בשר ודם יש בה חטא¹³.

צבאו הגדול של דוד נענש במכת דָּבָר, כשמלאך ה' מפיל חללים בישראל (שבעים אלף איש). אין תימה אפוא בכך שהמלאך שנבחר להכות את ישראל היה שר צבא ה' בכבודו ובעצמו, שהסב את חרבו מן האויבים אל האוהבים.

¹¹ עיין מה שהתבאר לעיל בפסקה 'שמעון הצדיק' ובהערות שם.

¹² כך כתב הרמב"ן בפירושו לספר במדבר טז, כא.

¹³ על חטאו של דוד ועל המלחמה המתוכננת, למדתי מתורתו של מו"ר הרב יעקב מדין ראש ישיבת הר עציון. הרחבת דברים בספרו 'כי קרוב אליך' על ספר שמות, במאמר לפרשת כי תשא.

בשעה שהגיעה המגפה לירושלים, נגלה מלאך ה' לעיניו של דוד, וכפי שמתארים זאת הפסוקים (שם, טו-יט):

וַיִּשְׁלַח הָאֱלֹהִים מַלְאָךְ לִירוּשָׁלַם לְהַשְׁחִיתָהּ, וַיְכַהֲשִׁחִית רָאָה ה' וַיִּנָּחֵם עַל הַרְעָה, וַיֹּאמֶר לְמַלְאָךְ הַמְשִׁיחִית: רַב עֲתָה, הֲרַף יָדְךָ, וַיִּמְלֹאךָ ה' עֵמֶד עִם גֶּרֶן אֲרָנָו הַיְבוּסִי. וַיִּשְׂא דָוִד אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת מַלְאָךְ ה' עֹמֵד בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וְחָרְבוּ שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַם, וַיִּפֹּל דָוִד וַהֲזַקְנִים מְכֻסִּים בַּשָּׂקִים עַל פְּנֵיהֶם. וַיֹּאמֶר דָוִד אֶל הָאֱלֹהִים: הֲלֹא אֲנִי אֲמַרְתִּי לְמַנּוֹת בָּעַם וְאֲנִי הוּא אֲשֶׁר חֲטָאתִי וְהִרַע הִרְעוֹתִי, וְאֵלֶּה הֵצֵאן מֶה עָשׂוּ? ה' אֱלֹהֵי, תְהִי נָא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי, וּבְעַמֶּךָ לֹא לְמַגֵּפָה: וַיִּמְלֹאךָ ה' אָמַר אֶל גֹּד לֵאמֹר לְדָוִד כִּי יַעֲלֶה דָוִד לְהִקְיֵם מִזְבֵּחַ לַה' בְּגֵרֶן אֲרָנָו הַיְבוּסִי: וַיַּעַל דָוִד בְּדָבָר גֹּד אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּשֵׁם ה'.

העצירה בירושלים דווקא, לימדה את דוד והזקנים על סיבתה של המגפה. דמותו של מלאך ה' הלבוש בבגדי כהן גדול ועומד בין הארץ ובין השמים, ביטאה במחזה הנבואה את מה שנאמר בהמשך לגד הנביא במפורש: "כִּי יַעֲלֶה דָוִד לְהִקְיֵם מִזְבֵּחַ לַה'" - באותו המקום יבנה מזבח בית עולמים. חרבו של מלאך ה' השלופה בידו תהפוך לסכין השחיטה, שתוקרב לצווארי הצאן במקום לצוואריהם של בני האדם¹⁴. ויבואו אלו ויכפרו על אלו.

ט. סיכום

מדמותו של שר צבא ה' הלבוש בבגדי הכהן וחרב ה' בידו, אנו למדים כי לא בחיל ולא בכח מוכרעות מלחמותיהם של ישראל. רוחו של הקב"ה - שמירת מצוותיו ותורתו - היא המפתח הגדול לניצחונות בשדה הקרב. משום כך לבוש שר צבא ה' בבגדי כהונה, שהרי הכהנים משמשים במקדש לפני ה' ומלמדים לעם את תורתו. מסתבר כי בדמותו של שר צבא ה' מתלבש גם הכהן משוח

¹⁴ אולי משום כך השתמש דוד בדימוי 'ואלה הצאן מה עשו'.

המלחמה¹⁵ - העומד לפני העם, מצַנֵּה אותם על הביטחון בה' ומעודד את לבם בידיעה כי ה' נמצא עמם בקרב המחנה.

עם כל נשגבותם, אין די בהכרזותיו של הכהן משוח המלחמה על הַמְצָאוֹת השכינה במחנה. תפקידם של הלוחמים הוא לאפשר את השראת השכינה ואת התהלכותו של הקב"ה בתוכם. המשכיות לימוד התורה בתנאי המחנה ושמירה על מצוות קדושת וטהרת המחנה, הם שיביאו להשראת השכינה.

בימינו אלה, שאין לנו משוח מלחמה וחסרים אנו גם את בגדי הכהונה, לא נותרו לנו אלא הלוחמים ורוחם. לוחמים שהתורה קשורה על לוח לבם, וטהרת הלב והמעשים מאפיינת את דרכם, ממשיכים את דרכם של לוחמי ישראל בדורות הראשונים, ועל ידם שכינתו של הקב"ה חוזרת להתהלך בקרב מחנינו.

בְּאַלֶּהִים נַעֲשֶׂה חַיִּל וְהוּא יְבוֹס צָרֵינוּ.

¹⁵ עיין תוספתא סוטה ז, יז, ותוס' סוטה מב ע"ב ד"ה מפני.